

quem spectro unice, DELPHINI tempora: cui prope-
diem e Musarum complexibus abrepto vita alia
alias curas allatura est. Opus fuit mature factò, ne
muneris fructum tarditas corrumpere.

M. TUL-

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLÆ
AD QUINTUM FRATREM.

LIBER I.

MARCUS Q. FRATRI S.

I. **T**SI non dubitabam, quin hanc epistolam
I. multi nuntii, fama denique esset ipsa sua ce-
leritate superatura; tuque ante ab aliis audi-
turus esses, annum tertium accessisse desiderio
nostro, & labori tuo: tamen existimavi a me
quoque tibi hujus molestiæ nuntium perferri
oportere. Nam superioribus literis, non unis, sed pluribus,
cum jam ab aliis desperata res esset, tamen ego tibi spem

Tom. IX.

B

matu-

ARGUMENTUM. Quintus Cicero ex pro-
vincia Asiæ sortitus, annos jam duos continuos parum secunda fama eam ad-
ministrat. Cum in annum tertium proce-
gatur.

maturæ decessionis afferebam; non solum, ut quam diutissime te jucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur & a nobis, & a pratoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. Nunc quoniam ita accidit, ut neque praetores suis opibus, neque nos nostro studio quidquam proficere possimus, est omnino difficile non graviter id ferre: sed tamen nostros animos maximis in rebus & gerendis, & sustinendis exercitatos, frangi & debilitari molestia non oportet. Et quoniam ea molestissime ferre homines debent, quæ ipsorum culpa contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum, quam tibi. Factum est enim mea culpa, contra quam tu mecum & proficiscens, & per literas egeras, ut priore anno non succederetur. Quod ego, dum sociorum salutem consulo, dum impudentiæ nonnullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non sapienter: præsertim cum id commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset adducere. Quod quoniam peccatum meum esse confiteor: est sapientiæ, atque humanitatis tuæ, curare & perficere, ut hoc minus sapienter a me provisum, dili-

gatum illi imperium fuisset, Marcus frater inde occasionem eum ad laudem cohortandi sumpsit, quod de accessione hac annua facere illum certiores veller. Est autem bipartita cohortatio: prior enim pars ad ea quæ Rempub. attingunt; altera ad ea quæ privata & Quinti fere præcipua sunt, pertinet: nam in priore parte ea persequitur, quæ ad Quinti imperium ac provinciam administrationem spectant; de quibus quadripartite disputat. Primo igitur loco, de Quinto ipso præcepta dat: sed non ita quasi de Quinto ac cive Romano; verum ut de amplissimo populi Romani magistratu, Asiam provinciam cum summo imperio administrante. Altero loco, de iis comitiis præcipit, quos secum in provinciam imperii sui ministros, publicorumque negotiorum adiutores eduxerat. Postea de vitandis Græcorum & publicanorum nimis familiaritatibus illum monet; utpote quibus imperii sui dignitas labefactari facile convellique possit. Postremo, etiam de servis cautionem adhibet; ejusque caput hoc esse voluit, ne quid iis, quod ad Rempub. illa ex parte pertinet, committatur. Altera pars ea, ut ante dixi, quæ privata ma-

gis sunt, id est, quæ Quinti personam atque officium præcipue attingunt, complectitur. Nam primo loco, de moderanda acerbitate, quæ usus in suppliciis antea fuerat, deque retinenda in jure dicendo aequabilitate præcipit; secundo, de sublevandis provinciæ oneribus, minuendisque sumptibus & iacturis; tertio, de conciliandis cum publicanorum ordine sociis, constituendaque inter illos concordia; postremo, de coercenda iracundia & naturæ impetu moderando, ita luculenter & prope divinitus disputat, ut hanc epistolam non Quinto fratri scripsisse, potius quam omnibus provinciarum gubernatoribus præclarum quaedam imperii recte administrandi normam ac regulam perscriptis videatur. Anno U. C. 693. *Hotomanus.*

1 *A pratoribus*] Contententibus obtinere provinciam Asiam. *Jac. Fasciostus*. cui debentur uni cæteræ in hanc epistolam adnotationes, nisi quæ subscriptum habebunt nomen aliud, vel additam stellulam *.

2 *Negotiatorum*] Qui Romam questum venerant de Quinti acerbitate, Quærelæ autem injunctæ videbantur, si ille judicio Senatus in imperio confirmaretur.

diligentia tua corrigatur. Ac si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris; non ut cum aliis, sed ut tecum jam ipse certes; si omnem tuam mentem, curam, cogitationem ad excellentem omnibus in rebus laudis cupiditatem incitaris; mihi crede, unus annus additus labori tuo, multorum annorum lætitiæ nobis, gloriam vero etiam posteris nostris afferet. Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas, ac demittas animum; neve te obrui, tanquam fluctu, sic magnitudine negotii finas: contraque erigas, ac resistas, sive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim ejusmodi partem reipublicæ geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit & diligentia. Quod si tibi bellum aliquid magnum & periculosum administranti prorogatum imperium viderem; tremere animo, quod eodem tempore esse intelligerem etiam fortunæ potestatem in nos prorogatum. Nunc vero ea pars tibi reipublicæ commissa est, in qua aut nullam, aut perexiguam partem fortuna tenet, & quæ mihi tota in tua virtute, ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas (ut opinor) insidias hostium, nullam prælii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii, aut rei frumentariæ, nullam seditionem exercitus pertimescimus: quæ persæpe sapientissimis viris acciderunt; ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunæ impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas: ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare possit. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum: deinde ex eo genere civium, qui aut quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt; aut quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas habere arbitrantur.

B 2 II.

3 *Bene audiendi*] Prosperæ famæ, nominis, & existimationis.

4 *Ac demittas*] Ita Victorius. Alii, aut demittas. Malaspina primum illud tuetur. *

5 *Sociorum*] Id est, Græcorum.

6 *Necessitudine*] Ordo publicanorum, qui

erat equitum Romanorum flos, semper Ciceroni faverat, & ab eo vicissim omnibus in rebus defensus fuerat.

7 *Beneficio*] Quia nisi Cicero Consul Capitolinæ conjurationem extinxisset, in negotiatorum fortunas impetus factus esset.

II. At enim inter hos ipsos existunt graves controversiæ, multæ nascuntur injuriæ, magnæ contentiones consequuntur. Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intelligo permagnam esse negotium, & maximi consilii: sed memento, consilii me hoc negotium esse magis aliquantum, quam fortunæ, putare. Quid est enim negotii, continere eos, quibus præsis, si te ipse contineas? Id autem sit magnum, & difficile cæteris, sicut est difficillimum: tibi & fuit hoc semper facillimum, & vero esse debuit; cujus natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse; ea autem adhibita doctrina est, quæ vel vitiosissimam naturam⁸ attollere possit. Tu cum pecuniæ, cum voluptati, cum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis; erit, credo, periculum, ne improbum negotiatorem, paulo cupidiorum publicanum comprimere non possis. Nam Græci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria, aut etiam de cælo divinum hominem esse in provinciam delapsam putent. Atque hæc nunc non ut facias, sed ut te facere, & fecisse gaudeas, scribo. Præclarum est enim, summo cum imperio fuisse in⁹ Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cujusquam, nulla conditio pecuniæ (quibus rebus abundat ista provincia) ab summa integritate continentiaque deduxerit. Quid autem reperiri tam eximium, aut tam expetendum potest, quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam, non latere in tenebris, neque esse abditam; sed in luce Asiæ, in oculis clarissimæ provinciæ, atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterri homines? non sumptu exhauriri? non adventu commoveri? esse, quocumque veneris, & publice, & privatim maximam lætitiæ: cum urbs custodem, non tyrannum; domus hospitem, non expilatorem, recepisse videatur?

III.

⁸ Attollere] Ita Gruterus ex inf. alii vero omnes, excolere. *

⁹ Asia] Asiam minorem significat, quæ proprie Asia dicebatur, & provincia Romana erat. Per hæc tempora comprehendebantur hoc nomine utraque Mylia, Lydia, Æolia,

Jonia, Caria, Doris, & utraque Phrygia, sed non tota: nam majoris Phrygiæ pars (in qua oppida Laodicea, Apamea, Philomelum, & Synnada) una cum Pisidia, & Lycaonia, bello Mithridatico, adjecta est Ciliciæ; quæ alia erat Romana provincia.

III. His autem in rebus jam te usus ipse profecto erudit, nequaquam satis esse, ipsum hæc habere virtutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia provinciæ non te unum, sed omnes ministros imperii tui, focis, & civibus, & reipublicæ¹⁰ præstare videare. Quanquam¹¹ legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suæ; de quibus honore, & dignitate, & ætate præstat Tubero, quem ego arbitror, præsertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit, & possit imitari.¹² Halienus autem noster, cum animo & benevolentia, tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratio dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut propter amorem in nos fraternum, etiam de nostra labores.¹³ Quæstorem habes, non tuo judicio delectum, sed eum, quem fors dedit. Hunc oportet & sua sponte esse moderatum, & tuis institutis ac præceptis obtemperare. Quorum si quis forte esset fordidior,¹⁴ ferres eatenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus est adstrictus: non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quæstum uteretur. Neque enim mihi sane placet, præsertim cum ii mores¹⁵ tantum jam ad nimiam lenitatem & ambitionem incubuerint, scrutari te omnes fordes, excutere unumquemque eorum: sed, quanta sit in quoque fides, tantum eique committere. Atque inter hos, eos, quos tibi comites & adjuutores negotiorum publicorum dedit ipsa respublica, duntaxat finibus his præstabis, quos ante præscripsi.

IV. Quos vero aut ex domesticis¹⁶ convitionibus, aut ex

¹⁰ Præstare] Verbum est juris. Præstare aliquem, est prædem esse pro aliquo, & periculum, quod ex eo timetur, in se recipere. *Horat.*

¹¹ Legatos] Legatos Romani appellabant (ut scribit Appianus lib. 1. B. C. & alii) quos provinciarum Rectoribus addebant, ut iis auxilio essent, eorumque locum tenerent, ubi opus videretur. Fere dabantur a Senatu; interdum tamen a Prætoribus ipsis, permittere Senatu, adscribebantur.

¹² Halienus] F. Urfinus hic malebat *Al-halienus*, ut & Tusc. IV. 22. *

¹³ Quæstorem] Prætores non eligeant,

sed foriscebantur sibi Quæstores suos; ideoque filiorum loco habebant tanquam a Diis dactos.

¹⁴ Ferres eatenus] Modo non abutantur auctoritate tua ad quæstum, sine eos abuti suo. *Histophilus* enim ministri non sine spe ingentis lucri patriam relinquunt, & in provincias eunt.

¹⁵ Tantum jam] J. F. Gronovius emendabat, tantum non ad nimiam, &c. Faccio-latus, mores sunt, ut jam ad, &c. *

¹⁶ Convitionibus] *Man. & Lamb. convi-tionibus... apparitionibus*. Cic. filius eadem voce, *convitio*, utitur *Fam. XVI. 21.* *

necessariis ¹⁷ apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte prætoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia præstanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere; minus consulentes existimationi tuæ facillime coercere: a quibus, rudis cum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi: nam ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos, suspicatur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eandem, quam superiores, ¹⁸ cautiorem etiam ac diligentiore. Sint aures tuæ, quæ id, quod audiunt, existimentur audire, non in quas fiste & simulare quæstus causa insusurretur. Sit ¹⁹ annulus tuus non ut vas aliquod, sed tanquam ipse tu; non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ. ²⁰ Accensus sit eo numero, quo cum majores nostri esse voluerunt; qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris, non temere nisi libertis suis deferebant; quibus illi quidem non multo secus, ac servis, imperabant. Sit ²¹ licitor non suæ sed tuæ ²² lenitatis apparitor: majoraque præferant fasces illi ac secures dignitatis insignia, quam potestatis. Toti denique sit provinciæ cognitum, tibi omnium, quibus præsis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique hæc opinio sit, non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum (si id cognoveris) futurum. Neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simu-

¹⁷ Apparitionibus] Apparitoris nomen generale, quo comprehenduntur omnes, qui Magistratui alicui apparere solent, etque imperanti præsto esse, ut accensi, viatores, licitores, interpretes, scribæ, præcones.

¹⁸ Cautiorem] Alii legunt cautionem, extrinseca particula ac.

¹⁹ Annulus tuus] Hoc est, annulus tuus signatorius non sit ut vas aliquod, quo uti alicui possint, & abuti: sed tanquam ipse tu. Tam certum sit, id velle te ac sentire, quod tuo est obsequium annulo, quam si tu ipse verbis ac voce coram ediceres. Ita fere Turnebus, qui & aliud (Adv. XXVII. r.) proponit, quo non ita delectat. Olivet.

²⁰ Accensus] Accensi fuerunt ministri eorum magistratuum, qui vocationis sua habebant,

non solum in Urbe, sed etiam in Provinciis. Eos Varro dictos fuisse ab acciendo scribit in lib. V. de L. L. Nam illorum officium erat vocare ad concionem, ad jus, ad delectum, &c. Eorum item silentium indicare, ubi opus esset, coram magistratu.

²¹ Licitor] Licitores lenius agere iusti, lenitatis meritum sibi adscribant; ut hinc aliquid lucrifaciant. Prætori in provincia apparebant, quemadmodum in Urbe, præcones cum fascibus & securibus. Eorum erat submovere obvios, damnatosque virgis cedere, ac securi percutere.

²² Lenitatis] Mere dixit, pro severitatis. Et est sensus: Adhibeat eam severitatem, non quæ ipsi, sed quæ tibi videbitur. Horum.

simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari. Nec tamen est hæc oratio mea hujusmodi, ut te in tuos aut durum esse nimium, aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum, qui tibi biennii spatio nunquam in suspicionem avaritiæ venerit, (ut ego Cæsum, & Chærippum, & Labonem & audio, &, quia cognovi, existimo) nihil est, quod non & iis, & si quis est alius ejusdemmodi, & committi, & credi rectissime putem. Sed si quis est, in quo jam offenderis, de quo aliquid senseris: huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuæ commiseris.

V. In provincia vero ipsa ²³ si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus; huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse ²⁴ provinciales viri boni; sed hoc sperare licet, judicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur uniuscujusque natura: frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur; oratio vero sapissime. Quamobrem, qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniæ cupiditate adducti ²⁵ careant his rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus; te autem, alienum hominem, ament ex animo, ac non sui commodi causa simulent? Mihi quidem permagnum videtur: præsertim si iidem homines privatum non fere quemquam, prætores semper omnes amant. Quo ex genere si quem forte ²⁶ tui cognosti amantiorem, (fieri enim potuit) quam temporis, hunc vero ad tuum numerum libenter adscribito. Sin autem id non perspicias; nullum erit genus in familiaritate cavendum magis: propterea quod & omnes vias pecuniæ norunt, & omnia pecuniæ causa faciunt: &, qui-cum victuri non sunt, ejus existimationi consulere non curant. Atque etiam e Græcis ipsis diligenter cavendæ sunt quædam familiaritates, præter hominum perpaucorum, si qui sunt veteris Græciæ di-

²³ Si quem] Civem Romanum, negotiantibus, quibus nos carere non possumus, nisi ægro animo & ad breve tempus.

²⁴ Provinciales] Id est Romani cives, qui negotiorum suorum causa in provincia sedem possiderunt.

²⁵ Careant] Urbe Roma, & tantis his

²⁶ Tui, quam temporis] Qui te plus amet, quatenus Cicero es, quam quatenus Prætor.

gni. Sic vero fallaces sunt permulti, & leves, & diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi: quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque conjungi dico oportere. Nimia familiaritates eorum, neque tam fideles sunt: non enim audent adversari nostris voluntatibus; ²⁷ & vero invident non nostris solum, verum etiam suis.

VI. Jam qui in ejusmodi rebus, in quibus vereor etiam ne durior sim, cautus esse velim, ac diligens; quo me animo in fervos esse censes? Quos quidem cum omnibus in locis, tum præcipue in provinciis regere debemus: quo de genere multa præcipi possunt. Sed hoc & brevissimum est, & facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter ²⁸ Appia via faceres: neve interesse quidquam putent, utrum ²⁹ Tralles, an Formias venerint. At, si quis est ex servis egregie fidelis; sit in domesticis rebus, & privatis: quæ res ad officium imperii tui, atque ad aliquam partem reipublicæ pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quæ recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis, & vituperationis vitandæ causa committenda non sunt. Sed nescio quo pacto ad præcipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei præcipiam, quem ego in hoc præsertim genere intelligam prudentia non esse inferiorem, quam me; usu vero etiam superiorem? Sed tamen si ad ea, quæ faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore jucundiora. Quare sint hæc fundamenta dignitatis tuæ: tua primum integritas & continentia; deinde omnium, qui tecum sunt, pudor; delectus in familiaritatibus, & provincialium hominum & Græcorum, percautus & diligens; familiæ gravis & constans disciplina. Quæ cum honesta sint in his privatis nostris, quotidianisque rationibus; in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corrupti-

²⁷ Et vere invident] Non possunt esse fideles, quia nobis invident: sicut invident etiam suis, qua parte præstant. Quidam extrudunt particulam vero; sed retinenda debet, quia respondet superiori particulæ neque.

²⁸ Appia via] Id est sub ipsis Romæ oculis. Erat autem Appia via inter Romam & Capuam, ab Appio Claudio strata.

²⁹ Tralles] Tralles, urbs Lydia; Formia, urbs novi Latii ad mare.

ruptrice provincia, divina videantur necesse est. Hæc institutio, atque hæc disciplina potest sustinere in rebus statuendis & decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas ³⁰ similitates cum magna mea lætitia susceptas habemus. Nisi forte me Paconii nescio cujus, hominis Græci quidem, at Mysii, aut Phrygis potius, querelis moveri putas; aut Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi vocibus, cujus tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summa cum æquitate.

VII. Hæc, & cætera plena severitatis, quæ statuisti in ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus. Quare sit summa in jure dicendo severitas; dummodo ea ne varietur gratia, sed conservetur æquabilis. Sed tamen parvi refert abs te ipso jus dici æquabiliter & diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu ejus muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota jurisdictione maxime ³¹ sustineri. In qua ³² scientiæ præsertim provincialis ratio ipsa expedita est. Constantia est adhibenda & gravitas, quæ resistat non solum gratiæ, verum etiam suspitioni. Adjungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, ³³ in satisfaciendo ac disputando diligentia. His rebus nuper ³⁴ Cn. Octavius jucundissimus fuit: apud quem ³⁵ primus lictor quievit; ³⁶ tacuit accensus: quoties quisque voluit, dixit; & quam voluit diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi hæc lenitas illam severitatem

Tom. IX.

C

tue-

³⁰ Similitates] Quia Quintus nimis quadam acerbitate multorum in se odia commoverat; qua de causa parum secunda fama eum laborasse, scribit Suetonius in Augusto, cap. 3.

³¹ Sustineri] Totum hoc, quidquid est oneris, jurisdictionis est. Maner.

³² Scientia provincialis] Facile erat jus dicere in provincia, in qua neque tam multe leges, neque tanta formularum quasi superfluitio.

³³ In satisfaciendo ac disputando] Licet hæc Pretorum decretis interdum disputando resistere. Eorum autem erat resistentibus sa-

tisfacere. Habes exemplum rei hujus in Orat. pro Quinto c. 8.

³⁴ Cn. Octavius] Pater Augusti, qui Macedonia provinciam magna cum laude administravit. Vide Suetonium initio Vitæ Augusti.

³⁵ Primus lictor] Primi lictoris erat turbam arcere a tribunali; in itinere submovere obvios, &c. Alii legunt primum, quasi dicat, lictores primum quiescere cepisse apud Octavianum.

³⁶ Tacuit accensus] Noluit cuiquam silentium imperari; quod munus erat accensu.

tueretur. Cogebantur ³⁷ Syllani homines, quæ per vim & metum abstulerant, reddere: qui in magistratibus injuriose decreverant, eodem ipsis privatis erat jure parendum. Hæc illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Quod si hæc lenitas grata Romæ est, ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, ³⁸ tot auxilia, ³⁹ tanta vis, tanta senatus auctoritas; quam jucunda tandem prætoris comitas in Asia potest esse, in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur? ubi ⁴⁰ nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, ⁴¹ nulla concio? Quare, cum permagni hominis est, & cum ipsa natura moderati, tum vero etiam doctrina, atque optimarum artium studiis eruditi, sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus ipse præsit, desideretur.

VIII. ⁴² Cyrus ille a Xenophonte non ad historiæ fidem scriptus, sed ad effigiem justî imperii; cujus summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate conjungitur: quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat: nullum est enim prætermisum in iis officium diligentis & moderati imperii; eaque, si sic coluit ille, qui privatus futurus nunquam fuit, quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, & ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est? Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui præ-

³⁷ Syllani homines] Qui Syllanæ factionis auxilio in aliorum bona irrepserant.

³⁸ Tot auxilia] Scilicet magistratus magistratui intercedebat; & ab uno ad alium auxilii causa pergebat.

³⁹ Tanta vis] Hoc videtur referendum ad populi vim, quæ concionibus ciebat. Apparet ex iis, quæ sequuntur.

⁴⁰ Nullum auxilium] Hinc apparet Prætores in provinciis summa cum potestate fuisse, a qua nulla esset provocatio.

⁴¹ Nulla concio] Hoc nomine populi auxilia significantur, quæ per conciones eliciebantur.

⁴² Cyrus ille] Videtur ex hoc loco effluxisse particula *ut*. Nam cum prius dixisset, *permagni hominis esse*, recte inferitur, *ut Cyrus ille*, &c. Et facile, propter proximitatem syllabarum, elidi potuit. *Horum*. Tota hæc constructio laborat inconsequentia, quod Græci *ἀνακρίσεις* dicunt. Et hoc imperii scribendi, & incuria quadam magni ingenii, nihil sibi mentis. Sunt alibi alia generis hujus & apud Ciceronem; & apud alios tum Latinos, tum Græcos scriptores; quæ si nos imitari velimus, risum moveamus. *Fœciolatur*.

præstant aliis; ut ii, qui erunt eorum in imperio, sint quam beatissimi: quod tibi esse & antiquissimum, & ab initio fuisse, ut primum Asiam attingisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem non modo ejus, qui sociis & civibus, sed etiam ejus, qui servis, qui mutis pecudibus præsit, eorum, quibus præsit, commodis utilitatisque servire. Cujus quidem generis constare inter omnes video, abs te summam adhiberi diligentiam: nullum æs alienum novum contrahi civitatibus; veteræ autem magno & gravi multas abs te esse liberatas; ⁴³ urbes complures dirutas, ac pene desertas (in quibus unam Joniæ nobilissimam, alteram Carizæ, Samum & Halicarnassum) per te esse recreatas; nullas in oppidis seditiones, nullas discordias; providi abs te, ut civitates optimatum consiliis administrarentur; sublata Myfiæ latrocinia; cædes multis locis repressas; pacem tota provincia constitutam; neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura, & majora oppidorum & sanorum furta & latrocinia esse depulsa: remotam a fama, & a fortunis, & ab otio locupletum, illam acerbissimam ministrarum avaritiæ ⁴⁴ calumniam; sumptus & tributam civitratum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari æquabiliter; facillimos esse aditus ad te; patere aures tuas querelis omnium; nullius inopiam ac solitudinem, non modo illo populari accessu ac tribunali, sed ne domo quidem & cubiculo esse exclusam tuo; toto denique imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiæ, mansuetudinis, humanitatis.

IX. Quantum vero illud est beneficium tuum, quod iniquo & gravi vestigali ⁴⁵ additiorum, magnis nostris simulatibus, Asiam liberasti? Enimvero si unus homo nobilis queritur palam, te, quod edixeris, *Ne ad ludos pecunie decernerentur*, HS

C 2 CC

⁴³ Urbes complures] In omnibus editio- locupletes spoliarent ipsi: ut de Verre legimus lib. II, ubi de Heracleio, Epicrate, Softrato &c. *Horum*.

⁴⁵ Additiorum] Id est manerum additiorum, sed error itersit non reputandus, in quo differat *urbs* a *civitate*.

⁴⁴ Calumniam] Subornabantur enim ab avaris Prætoribus calumniatores, nempe ut

locupletes spoliarent ipsi: ut de Verre legimus lib. II, ubi de Heracleio, Epicrate, Softrato &c. *Horum*.

⁴⁵ Additiorum] Id est manerum additiorum, sed error itersit non reputandus, in quo differat *urbs* a *civitate*.

cc sibi eripuisse; quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Romæ ludos facerent, quod erat jam institutum, erogaretur? Quanquam has querelas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod in Asia nescio quonam modo, Romæ quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, cum ⁴⁶ ad templum, monumentumque nostrum civitates pecunias decrevisset; cumque id & pro meis magnis meritis, & pro tuis maximis beneficiis summa sua voluntate fecissent; nominatimque ⁴⁷ lex exciperet, *Ut ad templum monumentumque capere liceret*; cumque id, quod dabatur, non esset interitum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius, quam populo Romano, ac diis immortalibus datum videretur: tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi; cum aliis de causis, tum etiam ut animo aequiore ferrent ii, ⁴⁸ quibus nec deberetur, nec liceret. Quapropter incumbe toto animo & studio omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuæ fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit & credidit, diligas, & omni ratione tueare, ⁴⁹ ut esse quam beatissimos velis. Quod si te fors Afris, aut Hispanis, aut Gallis præfessisset, immanibus ac barbaris nationibus; tamen esset humanitatis tuæ, consulere eorum commodis & utilitati, salutique servire. Cum vero ei generi hominum præsumus, non modo in quo ipsa sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur humanitas; certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus. Non enim me hoc jam dicere pudebit, præsertim in ea vita, atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertia, aut levitatis ulla suspicio; nos ea quæ consecuti sumus, his studiis & artibus esse adeptos, quæ sint nobis Græciæ monumentis disciplinisque tradita. Quare præter communem fidem, quæ omnibus debetur,

⁴⁶ Ad templum monumentumque] Civitates Asiæ pecunias decreverant, quibus templum construeretur, in eoque monumentum Marco Ciceroni poneretur.

⁴⁷ Lex exciperet] Lex de repetendis vocabatur, ne pecunia in provincia caperetur,

præ-nisi nominibus illis, quæ in lege ipsa excipiebantur.

⁴⁸ Quibus nec deberetur] Ediles, qui pecunias petebant ad ludos.

⁴⁹ Ur] Ita vulgari ad unum omnes. Sed emendat Facciolatus, & esse &c. *

præterea nos isti hominum generi præcipue debere videmur, ut, quorum præceptis sumus eruditi, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere.

X. Atque ille quidem princeps ingenii & doctrinæ Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, si aut docti, ac sapientes homines eas regere cœpissent; aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia collocassent. Hanc conjunctionem videlicet potestatis ac sapientiæ, saluti censuit civitatibus esse posse: quod fortasse aliquando universæ reipublicæ nostræ, nunc quidem profecto isti provinciæ contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda, plurimum a pueritia studii fuisset, & temporis. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiæ prorogatus esse videatur. Quoniam in te retinendo fuit Asiæ felicior, quam nos in deducendo; perforce, ut lætitia provinciæ desiderium nostrum leniatur. Etenim, si in promerendo, ut tibi ⁵⁰ tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus; multo majorem in his honoribus ⁵¹ tuendis adhibere diligentiam debes. Et quidem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te ante. Semper eos putavi, si vulgares essent, viles; si temporis causa constituerentur, leves; si vero (id quod ita factum est) meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in his honoribus tuendis operam esse ponendam. Quare, quoniam in istis urbibus cum summo imperio & potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas, & in deorum numero collocatas vides; in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit ejusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas salutem, ut te parentem Asiæ & dici, & haberi velis.

XI. Atque huic tuæ voluntati ac diligentia difficultatem

⁵⁰ Tanti honores] Positis aris ac templis, ⁵¹ Tuendis] Is tuetur honores suos, qui ut in more provincialium fuit, virtutibus digna facit suis honoribus. Quanti, iustitia, clementia, fidei, &c.

magnam afferunt ⁵² publicani : quibus si adverſamur , ordinem de nobis ⁵³ optime meritum , & per nos cum republica conjunctum , & a nobis , & a republica dijungemus . Sin autem omnibus in rebus obſequemur , funditus eos perire patiemur , quorum non modo ſaluti , ſed etiam commodis conſulere debemus . Hæc eſt una (ſi vere cogitare volumus) in toto imperio tuo difficultas . Nam eſſe abſtinentem ; continere omnes cupiditates ; ſuos coercere ; juris æquabilem tenere rationem ; facilem ⁵⁴ te in rebus cognoſcendis , in hominibus audiendis admittendiſque præbere ; præclarum magis eſt , quam difficile : non eſt enim poſitum in labore aliquo , ſed in quadam inductione animi atque voluntate . Illa cauſa publicanorum quantam acerbiter afferrat fociiſ , intelleximus ex civibus , qui nuper in ⁵⁵ portoriis Italiæ tollendis , non tam de portorio , quam de nonnullis injuriis portitorum querebantur . Quare non ignoro , quid fociiſ accidat in ultimis terris , cum audierim in Italia querelas civium . Hic te ita verſari , ut & publicanis ſatisfacias , (præſertim publicis ⁵⁶ male redemptis) & focioſ perire non ſinas , divinæ cujuſdam virtutis eſſe videtur , id eſt tuæ . Ac primum Græcis , id quod acerbiffimum eſt , quod ſunt veſtigales , non ita acerbum videri debet ; propterea quod ſine imperio populi Romani , ⁵⁷ ſuis inſtitutis , per ſe ipſi ita fuerunt . Nomen autem publicani aſpernari non poſſunt , qui pendere ipſi veſtigal ⁵⁸ ſine publicano non potuerunt , quod iis ⁵⁹ æqualiter Sylla deſcriperat . Non eſſe autem leniores in exigendis ve-

Eti-

⁵² Publicani] Quibus morem gerere difficile erat , ſimulque fociorum jura tueri , eorumque voluntates ſibi conciliare .

⁵³ Optime meritum] Publicani magnam operam Ciceroni navaverant in extinguenda Caſſilini conſpiratione ; eique mutuorum beneficiorum cauſa conjunctiffimi erant .

⁵⁴ Te] Faciolatus edidit ſe , propter vocem ſuam , quæ præcedit . *

⁵⁵ Portoriis] Q. Metellus Nepos , cum Prætor eſſet , portoria Italiæ , lege lata , ſuſtulit : qua de re vide Dionem . De his ipſis portoriis ſublatis ſcribit Cicero lib. II. ad Att. ep. 16 .

⁵⁶ Male redemptis] Quia Publicani nimis magno pretio publica veſtigalia redemerant , focioſ enecabant , acerbis exigendo .

⁵⁷ Suis inſtitutis ,] Græcia , cum libera eſſet , ſuis populis veſtigalia deſcribebat .

⁵⁸ Sine publicano] Ipſe enim per ſe civitates non facile ad colligendum veſtigal adducuntur , niſi ſit , qui præcipuam huius muneris curam gerat , & ſuo periculo a focioſ exigat . Quod facit publicanus . Manu .

⁵⁹ Æqualiter] Quo faciliter ſine publicano exigi videbatur poſſe . Idem .

ſtigalibus Græcos , quam noſtros publicanos , hinc intelligi poteſt , quod ⁶⁰ Caunii nuper , omneſque ex inſulis , quæ erant ab Sylla ⁶¹ Rhodiis attributæ , conſugerunt ad ſenatum , nobis ut potius veſtigal , quam Rhodiis penderent . Quare nomen publicani neque ii debent horrere , qui ſemper veſtigales fuerunt ; neque ii aſpernari , qui per ſe pendere veſtigal non potuerunt ; neque ii recuſare , qui poſtulerunt . Simul & illud Aſia cogitet , nullam a ſe neque belli externi , neque diſcordiarum domeſticarum calamitatem abſuturam fuiſſe , ſi hoc imperio non teneretur . Id autem imperium cum retineri ſine veſtigalibus nullo modo poſſit , æquo animo parte aliqua fuorum fructuum , pacem ſibi ſempiternam redimat atque otium .

XII. Quod ſi genus ipſum & nomen publicani non iniquo animo ſuſtinebunt ; poterunt iis , conſilio & prudentia tua , reliqua videri mitiora . Poſſunt ⁶² in paſſionibus faciendis non ⁶³ legem ſpectare cenſoriam , ſed potius ⁶⁴ commoditatem conſiſtendi negotii , & liberationem moleſtiæ . Potes etiam tu id facere , quod & feciſti egregie , & facis , ut commemorares , quanta ſit in publicanis dignitas , quantum nos illi ordini debeamus ; ut remoto imperio , ac vi poteſtatis & faſcium , publicanos cum Græcis gratia atque auctoritate conjungas . Sed & ab iis , de quibus optime tu meritis eſ , & qui tibi omnia debent , ⁶⁵ hoc petas ; ut facilitate ſua , nos eam neceſſitudinem , quæ eſt nobis cum publicanis , obtinere & conſervare patiantur . Sed quid ego te hæc hortor , quæ tu non modo facere potes tua ſponte , ſine cujuſquam præceptis , ſed etiam magna jam ex parte perfeciſti ? Non enim deſiſtant nobis agere quotidie gratias honeſtiſſimæ & maximæ ⁶⁶ ſocietates : quod quidem mihi idcirco jucundius eſt , quod idem faciunt

Græ-

⁶⁰ Caunii] Populi Caræ . Caunus autem portus erat ad Rhodium mare in Lycia conſinio .

⁶¹ Rhodiis attributæ] Sylla decreverat , ut Caunii , & vicina inſula veſtigalia inſerret in ærarium Rhodiorum .

⁶² In paſſionibus] Paſſiebantur publicani cum provincialibus de modo , de re , de tempore , &c .

⁶³ Legem Cenſoriam] Veſtigalium locan-

dorum cura penes Cenſores erat , qui certas conditiones conſuſtoribus dicebant ; ne nimia acerbitate & avaritia focioſ perderent .

⁶⁴ Commoditatem] Ut res exitum inveniat , quædam remitti in paſſionibus debent .

⁶⁵ Hoc petas] Ut tibi in re hac gratificentur , id eſt ut paſſionum difficultates removeant , & negotium expediant .

⁶⁶ Societates] Publicanorum .

Græci. Difficile est autem ea, quæ commodis, utilitate, & prope natura diversa sunt, voluntate conjungere. At ea quidem, quæ supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi; (neque enim prudentia tua cujusquam præcepta desiderat) sed me in scribendo commemoratio tuæ virtutis delectavit: quamquam in his literis longior fui, quam aut vellem, aut quam me putavi fore.

XIII. Unum est, quod tibi ego præcipere non desinam; neque te patiar (quantum in me erit) cum exceptione laudari. Omnes enim qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam: quod vitium, cum in hac privata quotidianaque vita, levis esse animi atque infirmi videtur; tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbiter naturæ adjungere. Quare illud non suscipiam, ut, quæ de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea tibi nunc exponam, cum & nimis longus esse nolim, & ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere. Illud, quod est epistolæ proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, prætermittendum esse non puto. Sic ad nos omnes fere deferunt, nihil, cum absit iracundia, te fieri posse jucundius: sed cum te aliquid improbitas, perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Quare, quoniam in eam rationem vitæ nos non tam cupiditas quædam gloriæ, quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit; caveamus, quantum efficere & consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse cum in omni natura, tum jam in nostra ætate difficile est, mutare animum, & si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere: sed te illud admoneo, tu, si hoc plene vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur, ut te ante compares, quotidieque meditare, resistendum

⁶⁷ Ut te ante] Particula ut redundat; quod eleganter fieri solet, quoties multa interponuntur.

esse iracundiæ; cumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam: quæ quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quam omnino non irasci. Nam illud non solum est gravitatis, sed nonnunquam etiam⁶⁸ lentitudinis; moderari vero & animo, & orationi, cum sis iratus, aut etiam tacere, & tenere in sua potestate motum animi & dolorem, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocri ingenii. Atque in hoc genere multo te esse jam commodiorem, mitioremque nuntiant. Nullæ tuæ vehementiores animi concitationes, nulla maledicta ad nos, nullæ contumeliæ perferuntur: quæ cum abhorrent a literis, ab humanitate, tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. Nam si implacabiles iracundiæ sint, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.

XIV. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi hominum injuriæ, quod avaritiæ, quod insolentia præter opinionem accidebat, & intolerabilis videbatur; secundus autem multo lenior, quod & consuetudo, & ratio, & (ut ego arbitror) meæ quoque literæ te patientiorem, lenioremque fecerunt; tertius annus ita esse debet emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. Ac jam hoc loco non hortatione, neque præceptis, sed precibus tecum fraternis ago; totum ut animum, curam, cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quod si in mediocri statu sermonis ac prædicationis nostræ res essent; nihil abs te eximium, nihil præter aliorum consuetudinem postularetur: nunc vero propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem & magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni cum faveant, tum etiam a nobis omnem diligentiam, virtutemque & postulent, & expectent: omnes autem improbi (quod cum iis bellum suscepimus sempiternum) vel

Tom. IX.

D mini-

⁶⁸ Lentitudinis] Vide Tusc. IV. 19. *